

Antropologia i arquitectura. L'apropiació de l'espai de l'habitatge

Blanca Sala i Llopart

Doctora en Arquitectura per la Universitat Politècnica de Catalunya. Professora a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès de la Universitat Politècnica de Catalunya i a Elisava Escola Superior de Disseny.

L'antropologia sociocultural és la ciència total de l'home en societat; per tant, es distingeix per emfasitzar l'anàlisi de caràcter holístic amb l'objectiu d'assolir una visió totalitzadora i sintètica de la societat i la cultura. Considera la societat com un tot, en què cada element s'explica a través de la seva relació de reciprocitat amb els altres. Per aquesta raó l'antropologia té un caràcter necessàriament pluridisciplinari. La disciplina antropològica, a més, es caracteritza per una metodologia d'investigació pròpia per arribar a la comprensió de l'objecte d'estudi, a través de l'observació i la participació: el treball de camp.

Amb aquesta tendència cap a la pluridisciplinarietat, d'altra banda, l'antropologia de l'espai utilitza el cos teòric i la metodologia d'investigació propis de l'antropologia sociocultural, per aplicar-los a l'estudi de l'espai habitat en les seves diverses manifestacions, tipologies i escales: espai corporal, espai objectual, espai arquitectònic, espai urbanístic i espai paisatgístic. Amb la mateixa voluntat d'assolir un coneixement ampli de la societat i la cultura, l'antropologia de l'espai analitza l'espai com un mitjà a través del qual arribar-hi: l'espai és considerat com el resultat i la projecció d'un conjunt de factors socials, culturals, econòmics, materials, perceptius, cognitius, conductius, simbòlics, ideològics, etc.

El punt de vista antropològic difereix del de l'àmbit de l'arquitectura, ja que en aquest cas seria la projectació i la creació d'espai el que es constituiria com a principal objectiu, contribuint d'aquesta manera a la creació cultural en general. La diferència entre l'objecte d'aquest àmbit i el de la disciplina antropològica, la trobem doncs en l'establiment d'un ordre de prioritats entre espai i cultura.

L'espai, i concretament l'espai arquitectònic, aleshores, és un fet cultural que no podem considerar de

forma unívoca, ja que en participen diverses realitats o interpretacions diferents: l'arquitectura i la disciplina antropològica, representants del vessant creatiu i analític de l'espai, respectivament. Però encara faltaria un altre punt de vista per completar l'aproximació a l'objecte arquitectònic: la societat, és a dir, el representant del vessant pràctic de l'espai. A cadascuna d'aquestes tres realitats, doncs, l'espai adquireix noms i significacions diferents. En l'àmbit de la societat, el vessant pràctic, els espais adquireixen el sentit que li atorguen les activitats que s'hi desenvolupen: l'espai habitat esdevé *lloc*. Des d'una altra perspectiva, l'arquitectura, el vessant creatiu, és la que crea i dóna forma a aquests llocs a través del projecte: l'espai esdevé *arquitectura*. Aquest lloc, per a l'antropologia, ha estat un objecte d'estudi al qual s'ha acostat des del punt de vista analític, amb l'objectiu de buscar el sentit que precisament té per a la societat. Però per a l'antropòleg, l'espai de la societat que estudia també forma part d'ell i li confereix un sentit propi: es tracta del *camp* antropològic.¹

L'habitar i l'*habitus*

L'apropiació de l'espai per part del mateix habitant forma part del procés que fa que la societat converteixi els espais en llocs. Nicole Haumont diu: «Habitat és ser allotjat i poder apropiat-se de l'espai segons certs models culturals», ja que és a partir dels models culturals que es generen les pràctiques i les representacions socials.² Per tal de donar una explicació a aquests models culturals, Pierre Bourdieu utilitza el concepte d'*habitus*.

«Els condicionaments associats a una classe particular de condicions d'existència produeixen *habitus*, sistemes de disposicions duradores i transferibles, estructures estructurades predisposades per funcionar com a estructures estructurants, és a dir, com a principis generadors i organitzadors de pràctiques i representacions que poden estar objectivament adaptades al seu fi sense suposar la cerca conscient de fins i el domini exprés de les operacions necessàries per abastar-los, objectivament «regulats» i «regulars» sense ser el pro-

¹ Pel que fa a les relacions interdisciplinàries que impliquen arquitectura, antropologia i societat, vegeu SALA (1997).

² HAUMONT (1968), p. 190. Nicole Haumont utilitza el concepte de «model cultural» en el mateix sentit que Henry Raymond (Raymond, 1984).

ducte d'obediència a regles, i, a la vegada que tot això, col·lectivament orquestrades sense ser producte de l'acció organitzadora d'un director d'orquestra.»³

Les pràctiques i les representacions socials, incloent les pràctiques i les representacions espacials, segons Bourdieu estarien generades i organitzades per unes estructures de caràcter col·lectiu anomenades *habitus*. Aquestes estructures, però, en cap cas tenen un efecte de caràcter determinista, sinó que més aviat actuen com a instruments delimitadors de les pràctiques i les representacions, tant individualment com col·lectiva.

En realitat, estariem a mig camí entre el determinisme i la llibertat: estariem en l'àmbit d'una «llibertat controlada», d'una «llibertat condicionada» i condicional, d'un conjunt «d'improvisacions regulades» i reguladores.»⁴ L'*habitus*, d'aquesta manera, esdevé una capacitat infinita de generar pràctiques i formes socials, pràctiques i formes arquitectòniques, a mig camí entre els condicionaments que formen part d'un determinat context històric, social i cultural i la creativitat.

L'*habitus*, per tant, no és una cosa estàtica, sinó que adquireix tot el seu sentit en la noció de canvi i de procés de transformació. Les diferents esferes de la vida social es van reactivant i actualitzant a través d'un procés constant de revisió, selecció i transformació dels elements existents, i al mateix temps a través d'un procés d'incorporació d'elements nous. L'equilibri entre permanència i canvi, entre imitació i invenció, entre l'heretat i el nou, ajuda que les diverses esferes no perdin la seva vigència i el seu sentit, i que no es dificulti el procés d'apropiació i reapropiació de la realitat. L'*habitus* pren un doble paper: el de fil conductor i el de motor de canvi de la mateixa història.

«Producte de la història, l'*habitus* produeix pràctiques individuals i col·lectives, produeix, doncs, història d'acord amb els principis (schèmes) engendrats per la història; assegura la presència activa de les experiències passades que, dipositades en cada organisme sota la forma de principis de percepció, pensament i acció, tendeixen, amb més seguretat que totes les regles formals i normes explícites, a garantir la conformitat de les pràctiques i la seva constància a través del temps. Passat que sobreviu en l'actualitat i que tendeix a perpetuar-se en el futur actualitzant-se en les pràctiques estructurades segons els seus principis, [...] el sistema de les disposicions és en el principi de la continuïtat i la regularitat.»⁵

El procés d'apropiació de l'espai arquitectònic, doncs, troba el seu sentit en aquest equilibri entre permanència i canvi, imitació i creació, herència i nove-

tat. La naturalesa i la dinàmica d'habitar està íntimament lligada a la dinàmica de l'*habitus*, ja que és una de les seves manifestacions. L'*habitus* és el model que genera, perpetua i dinamitza les pràctiques i les representacions arquitectòniques. I tant l'arquitecte com l'habitant estan immersos en els seus propis models culturals.

Pràctiques de l'espai

Des del terreny de l'antropologia de l'espai, un dels interessos ha estat dirigit a analitzar la capacitat d'engendrar pràctiques d'apropiació de l'espai de l'habitatge per part del mateix habitant, és a dir, el conjunt d'actuacions mitjançant les quals l'habitant s'adapta a un espai. És el que Henry Raymond anomena *competència pràctica* de l'habitant.⁶ L'apropiació, per tant, esdevé un procés d'adaptació mutu entre l'espai arquitectònic i l'habitant: d'una banda, l'espai que l'arquitecte ha dissenyat influeix d'alguna manera en l'habitant, tot condicionant-lo en la seva pràctica; d'altra banda, per tal d'adaptar-se a aquest espai, l'habitant intenta superar els condicionants imposats, transformant-lo formalment i conductivament. L'espai arquitectònic, doncs, no seria solament el resultat del procés creatiu de l'arquitecte o del dissenyador, sinó que al mateix temps, i a partir del precís moment de ser habitat, seria el resultat d'un procés de creació i recreació dut a terme per l'habitant, d'un procés d'adaptació i readaptació entre espai i societat d'acord amb uns models culturals o uns *habitus*. Estariem davant d'una dinàmica en la qual l'espai és creat i recreat constantment, una dinàmica que defineix ella mateixa el fenomen d'habitar.

La reflexió sobre l'existència de l'home és el que porta Martin Heidegger a la idea d'habitar, a través de les paraules de Hölderlin: «poèticament habita l'home». Es torna a establir la relació entre crear i habitar.

«Poetitzar és allò que primer de tot deixa al fet d'habitar ser un habitar. Poetitzar és pròpiament deixar habitar. Ara bé, per quin mitjà arribem a tenir un habitatge? Per mitjà de l'edificació. Poetitzar, com deixar habitar, és un construir.»⁷

³ BOURDIEU (1991), p. 92.

⁴ ÍDEM, p. 96-99.

⁵ ÍDEM, p. 95.

⁶ RAYMOND (1984), p. 179-180.

⁷ HEIDEGGER (1994), p. 165.

El sentit d'aquest «edificar» i d'aquest «construir» inclou tant la creació en l'àmbit del coneixement com la creació en un sentit material, i fa referència també tant a la creació de l'arquitecte com a la de l'habitant.

«Poetitzar, en tant que és el mateix mesurar la dimensió del fet d'habitar, és la construcció inaugural. Poetitzar és el primer que deixa entrar el fet d'habitar de l'home en la seva essència. Poetitzar és l'originari deixar habitar.»⁸

Aquesta concepció poètica del fet d'habitar ha estat recollida per molts estudiosos de l'espai, tant des de dins com des de fora de la disciplina antropològica. Michel de Certeau parla dels «artistes quotidians» i de les «capacitats creatives dels habitants artistes» resultat d'una pràctica de manipulació, personalització, reutilització i poetització de l'espai habitat, i reivindiquen, per tant, els drets d'autoria d'aquests habitants.⁹

Aquest procés d'apropiació de l'espai habitat per part de l'habitant, segons Amos Rapoport, és dut a terme a través d'un procés de disseny:¹⁰ la presa de decisions, la preferència i la selecció són alguns dels mecanismes que considera més importants. L'habitant posa en pràctica una sèrie de seleccions sistemàtiques entre diferents alternatives possibles a partir d'uns determinats models culturals. Aquesta selecció, d'una banda, respon a unes preferències de caràcter personal i individual, i de l'altra a unes preferències de caràcter col·lectiu que depenen d'aspectes com l'estadi en el cicle de vida, el grup d'edat, la composició familiar, el grup socioeconòmic, la formació cultural, la religió, la ideologia, etc. Per tal d'adaptar aquest conjunt de preferències o necessitats, l'habitant aplica una estratègia creativa: selecció, alteració, personalització o disseny de l'espai arquitectònic que habita. És a dir, en realitat el que fa és dissenyar o crear al mateix temps un estil de vida i un estil arquitectònic. Rapoport, doncs, considera el disseny com una selecció entre alternatives: és el que anomena model de selecció de disseny o disseny com a selecció.¹¹

Trobem la mateixa idea també en molts arquitectes, com ara Robert Venturi quan parla del que ell anomena «elements convencionals»¹², és a dir, tots aquells productes anònims, corrents per la seva fabricació, forma i ús, i vinculats o associats amb l'arquitectura i la construcció. La societat és la veritable creadora d'aquests productes o d'aquesta sèrie d'elements per tal de satisfer les seves necessitats i d'adaptar-se al seu entorn. Segons Venturi, ni tan sols l'arquitecte té poder per eliminar-los, substituir-los o deixar-los de banda, ja que, en tractar-se d'una creació d'abast col·lectiu, el

canvi només es pot produir de forma paral·lela al canvi social. El canvi, per tant, necessita prendre's el seu temps i no pot ser mai només el resultat d'uns pocs individus. L'arquitecte aprofita els elements convencionals existents en un determinat context sociocultural, però Venturi creu també que cal que en creï de nous amb nous significats, introduint d'aquesta manera elements creatius propis. Des d'aquesta perspectiva veiem com el paper de l'arquitecte i el de l'habitant no difereixen gaire, ja que tant l'un com l'altre intervenen en un procés de selecció i de creació de la realitat espacial i arquitectònica.¹³

La metodologia antropològica del treball de camp es fonamenta en el coneixement directe de l'objecte d'estudi. L'antropòleg intenta assolir una visió Èmic, és a dir una visió *des de dins* de la cultura que estudia: com a observador intenta situar-se en la perspectiva de l'observat.¹⁴ El mètode d'investigació que emprava per tal d'aconseguir-ho és l'observació participant. Quan es tracta d'analitzar l'àmbit de l'arquitectura, com és el cas de l'antropologia de l'espai, el mateix espai es constitueix com a objecte d'estudi i és el que ens delimita la recerca. Hi ha una coincidència, doncs, entre els límits de l'objecte d'estudi (l'espai arquitectònic) i els límits del camp antropològic (l'espai d'investigació), és a dir entre espai i antropologia.

Serán, doncs, els mateixos espais dels habitatges els que marcaran la pauta d'investigació. Diferents aspectes que cal tenir en compte en l'apropiació espacial poden ser l'establiment de diverses dualitats (interior-exterior, davant-darrere, públic-privat, masculí-femení, adult-infantil, pur-impur, diürn-nocturn, oci-treball, nou-vell, etc.), l'adequació a la composició i a l'estructura familiar, l'adequació a un conjunt de models (funcionals, de confort, de conducta, d'estil de vida, de qualitat de vida, socials, culturals, simbòlics, estètics, etc.), o l'adaptació segons si la instal·lació és provisional o definitiva. És important observar la

⁸ ÍDEM, p. 176.

⁹ CERTEAU (1990), p. 200-201. Per a una explicació més àmplia sobre les pràctiques del fet d'habitar, vegeu CERTEAU; GIARD; MAYOL (1994).

¹⁰ RAPOPORT (1985).

¹¹ Els conceptes que utilitza Amos Rapoport són «*choice model of design*» i «*design-as-choice*». RAPOPORT (1985), pàg.259.

¹² VENTURI (1995), p. 66-67.

¹³ ÍDEM, p. 68.

¹⁴ Pel que fa a les diferències metodològiques entre l'antropologia i l'arquitectura a partir dels conceptes d'Èmic i Epic, vegeu SALA (1995).

dinàmica adaptativa mútua entre l'espai de l'habitatge i els seus habitants. D'una banda, cal observar en quins aspectes i fins a quin punt són els habitants els que han hagut de modificar la seva pràctica, els seus hàbits i les seves concepcions per tal d'adaptar-se a l'espai arquitectònic. D'altra banda, i des de la perspectiva inversa, també és important observar quines, i en quin grau, han estat les transformacions formals que els habitants han introduït en aquest espai per tal d'adequar-lo a la seva pràctica, als seus hàbits, o als seus models.

És interessant observar l'apropiació dels habitatges des del punt de vista de les delimitacions espacials. La delimitació de l'espai respon a la necessitat de l'home de comprendre el seu entorn, de projectar els diversos aspectes socials i les seves significacions damunt l'espai. Els límits esdevenen els instruments i les estratègies per fer patents, per recordar, per mantenir, per reforçar i fins i tot per reivindicar aquests aspectes, els quals moltes vegades responen a les dualitats esmentades anteriorment. L'arquitectura, el mobiliari, els objectes, la decoració, com també la conducta, els rituals, el llenguatge, els significats culturals o les regles socials constitueixen, articulades conjuntament, diverses formes de delimitació de l'espai de l'habitatge. Sovint, la falta d'adaptació entre l'habitant i el seu habitatge respon a un desajust entre la diversitat d'aspectes socials i la diversitat espacial. Mentre els diferents aspectes de la vida social es van diversificant i esdevenen més complexos, l'espai arquitectònic es va simplificant. Des de l'arquitectura s'ha optat en gran part pels espais plurifuncionals, per una reducció del nombre d'espais a favor d'una major superfície d'alguns d'ells. L'habitant, aleshores, es veu obligat a intervenir en aquest espai introduint les delimitacions que necessita per desenvolupar naturalment el seu model de vida: aquestes estratègies adaptatives ens poden ajudar a comprendre la competència pràctica de l'habitant.

En la metodologia antropològica, la perspectiva Emic es complementa amb la visió Etic, és a dir l'anàlisi *des de fora*, en la qual es produeix un distanciament respecte de l'objecte d'estudi a partir del cos teòric i dels coneixements de la disciplina antropològica, els quals permeten arribar a conclusions de caràcter general. Un dels interessos de l'antropologia de l'espai seria, a partir del material extret en la investigació, detectar i analitzar els ajustos i els desajustos entre arquitectura i societat, i concretament entre l'habitat-

ge i l'habitant. No es tracta tan sols d'un interès purament analític, sinó que en darrera instància el que s'intenta aconseguir és que els resultats de la recerca puguin tenir una aplicació pràctica, que puguin ser tinguts en compte en el procés de disseny o de projecció arquitectònica: l'arquitecte o el dissenyador no solament projecta formes espacials, sinó que al mateix temps està portant a la pràctica un projecte social.

Discursos de l'espai

L'apropiació de l'espai per part de l'habitant, però, no passa només per la competència pràctica, sinó que també intervé el que Henry Raymond anomena *competència lingüística*, és a dir la capacitat de l'habitant d'elaborar un discurs sobre el seu propi hàbitat. L'habitant posa en pràctica la seva capacitat analítica per adaptar-se, o també per legitimar, l'espai en què viu, l'espai que sent com a propi. La seva experiència com a membre d'un determinat context sociocultural i com a individu, així com la seva experiència espacial i arquitectònica en termes conductius, cognitius o estètics, el porten a manifestar-la a través de la pràctica i de la paraula. La importància no resideix en la literalitat del discurs de l'habitant, sinó a saber llegir entre línies, saber descobrir quins són els condicionaments que han intervingut en la conformació d'aquest discurs. Actualment, per exemple, l'impacte social dels mitjans de comunicació i de la publicitat és important. No és el discurs individual qui pren el protagonisme, sinó que es tracta de veure el discurs social a què respon, es tracta de destriar allò que és anecdòtic d'allò que és transcendent. Quan algú ens diu que li agradaria que la façana del seu edifici fos de color blau, l'important no és preguntar-se per què el blau, sinó que cal reflexionar sobre la significació cultural de l'estètica de la façana. Té més a veure amb el discurs sobre el fet d'habitar que amb el discurs de l'habitant. És el que Raymond anomena «paraula sobre l'hàbitat» o «paraula social».¹⁵

D'alguna manera, la competència pràctica i la competència lingüística es complementen i es reforcen mútuament, conferint un sentit unitari a l'apropiació passada, present i futura. El discurs sobre l'apropiació de l'espai de l'habitatge actual d'una unitat familiar no s'ha de considerar de forma aïllada en el temps, ja que també

¹⁵ RAYMOND (1984), p. 170-179.

pot respondre a un discurs sobre un model d'habitatge anterior (real o idealitzat), com també a un discurs sobre un model d'habitatge futur (real o idealitzat).

En l'estudi que elabora l'antropologia de l'espai sobre l'apropiació de l'espai arquitectònic, un aspecte molt important és l'anàlisi d'aquest discurs de l'habitant. Com s'ha esmentat anteriorment, la metodologia antropològica del treball de camp es fonamenta en el coneixement directe de l'objecte d'estudi, un coneixement que assoleix a través d'una perspectiva *Emic* en què l'antropòleg intenta situar-se en el punt de vista d'aquest objecte. L'entrevista és el mètode que complementa l'observació participant en tota investigació.

Quan es tracta que el protagonisme se centri en el discurs de l'entrevistat o informant, és a dir de l'objecte d'estudi, cal que l'entrevista condicioni al mínim possible aquest discurs. Ha de ser una entrevista de caràcter obert i flexible, amb una dinàmica similar a la que podria tenir una conversa informal. L'antropòleg ho porta a la pràctica mitjançant l'entrevista no directiva. Quan el que s'estudia és l'espai arquitectònic, l'entrevista s'hi veu afavorida, ja que el mateix escenari en què es desenvolupa dona el fil conductor i la pauta discursiva. El discurs de l'habitant sobre el seu propi habitat es produeix a partir de la mateixa presència física de l'espai habitat a què fa referència. La competència lingüística i competència pràctica queden lligades necessàriament, fent palesos els vincles existents entre totes dues, la qual cosa comporta una visió completa de l'objecte d'estudi.

L'anàlisi antropològica no es fonamenta, per tant, en el discurs monològic de l'investigador, sinó que la relació que s'estableix entre l'antropòleg i l'informant es produeix a través del diàleg. Tot diàleg implica la participació de més d'un interlocutor, la qual cosa significa que la informació obtinguda sempre estarà condicionada per aquest fet. Però això no vol dir necessàriament que es tracti d'un inconvenient, sinó ben al contrari. No s'ha d'oblidar que tota anàlisi és fonamentalment fruit d'una interpretació, i que el coneixement objectiu és una fita utòpica i impossible d'assolir. El que en realitat és important és que existeixi aquest diàleg, per a una millor comprensió del procés d'apropiació de l'espai arquitectònic i les pràctiques adaptatives de la societat que viu en uns habitatges projectats per arquitectes i dissenyadors.

El diàleg entre interlocutors diferents es pot produir gràcies a una voluntat d'obertura, però també al

fet que en realitat no són tan diferents. Si bé l'habitant desenvolupa el vessant pràctic de l'espai, l'arquitecte, el vessant creatiu i l'antropòleg, el vessant analític, en termes absoluts això no seria totalment cert. Cadascun d'ells desenvolupa els tres vessants al mateix temps, tot i concedir a cadascun una diferència en importància i proporcionalitat. El diàleg ofereix la possibilitat a aquestes tres realitats de transcendir les fronteres que limiten el seu propi món, de crear una nova realitat, d'establir un context comunicatiu, un *món liminar construït mútuament*, un món a cavall entre tots tres però sense ser la suma de tots tres, un sistema compartit de símbols, un objecte «transcultural i híbrid».¹⁶

La tasca de l'antropòleg esdevé fonamentalment una tasca de traducció: intenta submergir-se en la realitat de l'objecte d'estudi a través de l'observació participant i del diàleg, per entendre-la, per interpretar-la, i finalment per traduir-la, amb l'objectiu de fer-la comprensible des d'altres àmbits de la societat.¹⁷ L'antropòleg esdevé una mena de missatger o de mitjancer entre l'habitant i l'arquitecte, entre dos personatges que comparteixen la mateixa realitat espacial, però des de dues perspectives diferents.

«L'etnògraf és una mica com Hermes: un missatger que, mitjançant metodologies per desvelar la màscara, allò latent, obté el seu missatge a través de la cautela. Així presenta llenguatges, cultures i societats, en tota la seva opacitat, el seu caràcter forà, els seus significats; també com un mag, com un hermeneuta, com un Hermes en si mateix, clarifica allò opac, converteix en familiar allò estrany, dona significat a allò que no en té. Descodifica el missatge. Interpreta.»¹⁸

En definitiva, s'obre la possibilitat d'establir un diàleg a tres bandes entre arquitectura, antropologia i societat, d'investigar conjuntament l'espai habitat i d'iniciar el camí cap a la creació d'una nova realitat compartida.

¹⁶ L'experiència del treball de camp antropològic ofereix la possibilitat d'ampliar la participació en el diàleg entre l'antropòleg i la societat, incloent l'arquitecte com a tercer interlocutor: «Això crea els principis d'un objecte o producte transcultural i híbrid. Durant el període en què es realitza el treball de camp ha d'establir-se un sistema compartit de símbols si es vol que aquest procés de formació de l'objecte (a través de l'autoreflexió, autoobjectivació, presentació i nova explicació) continuï.» RABINOW (1992), p. 143.

¹⁷ Pel que fa als cenceptes de traducció i diàleg des de l'Antropologia, vegeu SALA (1997).

¹⁸ CRAPANZANO (1992), p.43.

Bibliografía

- BOURDIEU, Pierre. *El sentido práctico*. Madrid, Taurus, 1991. (*Le sens pratique*. Les Editions de Minuit, Paris, 1980)
- CERTEAU, Michel de (1990). *L'invention du quotidien*. Vol.1: *Arts de faire*. París: Gallimard.
- CERTEAU, Michel de; GIARD, Lucie; MAYOL, Pierre.(1990) *L'invention du quotidien*. Vol.2.: *Habiter, cuisiner*. París: Gallimard.
- CRAPANZANO, Vincent (1992). *Hermes' Dilemma and Hamlets' Desire. On the Epistemology of Interpretation*. Harvard University Press.
- HAUMONT, Anne (1968). «Habitat et modèles culturels». *Revue Française de Sociologie*. Vol. IX, núm. 2, 1968.
- HEIDEGGER, Martin (1994). «Poéticamente habita el hombre». *Conferencias y artículos*. Barcelona: Serbal. (*Vorträge und Aufsätze*. Verlag Günther Neske Ed., 1954)
- PAUL-LÉVY, Françoise; SEGAUD, Marion (1993). *Anthropologie de l'espace*. París: Centre Georges Pompidou; Centre de Création Industrielle.
- RABINOW, Paul (1992). *Reflexiones sobre un trabajo de campo en Marruecos*. Madrid: Júcar. (*Reflections on Fieldwork in Morocco*. Berkeley- Los Angeles The University of California Press, 1977)
- RAPOPORT, Amos (1985). «Thinking about Home Environments». A: ALTMAN, I; WERNER, C. (eds) *Home Environments*. Nova York: Plenum Press.
- RAYMOND, Henry (1984). *L'Architecture, les aventures spatiales de la Raison*. París: Centre Georges Pompidou; Centre de Création Industrielle.
- SALA LLOPART, Blanca (1987). «Anthropologie, Architecture et Société: Hybridation dans la signification de l'espace». A: MUNTANOLA, Josep (ed). *Arquitectura, semiòtica i ciències socials. Topogenètica*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.
- (1995) «Methodologie pour une Anthropologie de l'Espace». A: *Anthropologie de l'Espace*. Atenes: Laboratoire de la Composition Urbaine, U.T.N.A.
- VENTURI, Robert (1995). *Complejidad y contradicción en la arquitectura*. Barcelona: Gustavo Gili. (*Complexity and Contradiction in Architecture*, Nova York: Museum of Modern Art, 1966)

Antropología y arquitectura. La apropiación del espacio del hábitat

Blanca Sala i Llopart

Doctora en Arquitectura por la Universitat Politècnica de Catalunya. Profesora en la Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès de la Universitat Politècnica de Catalunya y en Elisava Escola Superior de Disseny.

La antropología sociocultural es la ciencia total del hombre en sociedad y, por tanto, se distingue por enfatizar el análisis de carácter holístico con el objetivo de alcanzar una visión totalizadora y sintética de la sociedad y la cultura. Considera la sociedad como un todo, en el que cada elemento se explica a través de su relación de reciprocidad con el resto. Por esta razón la antropología tiene un carácter necesariamente pluridisciplinario. La disciplina antropológica, además, se caracteriza por una metodología de investigación propia para lograr la comprensión del objeto de estudio, a través de la observación y la participación: el trabajo de campo.

Por otro lado, con esta tendencia a la pluridisciplinariedad, la antropología del espacio utiliza el cuerpo teórico y la metodología de investigación propios de la antropología sociocultural, para aplicarlos en el estudio del espacio habitado en sus diversas manifestaciones, tipologías y escalas: espacio corporal, espacio objetual, espacio arquitectónico, espacio urbanístico y espacio paisajístico. Con la misma voluntad de alcanzar un conocimiento amplio de la sociedad y la cultura, la antropología del espacio analiza el espacio como un medio por el que se accede: el espacio es considerado como el resultado y la proyección de un conjunto de factores sociales, culturales, económicos, materiales, perceptivos, cognitivos, conductivos, simbólicos, ideológicos, etc.

El punto de vista antropológico difiere del del ámbito de la arquitectura, ya que en este caso sería la proyección y la creación del espacio lo que se constituiría como principal objetivo, contribuyendo de esta manera a la creación cultural en general. La diferencia entre el objeto de este ámbito y el de la disciplina antropológica la encontramos en un orden de prioridades entre espacio y cultura.

El espacio, y concretamente el espacio arquitectónico, es un hecho cultural que no podemos considerar